

Roofvogeltrends buiten de broedtijd in de Noordelijke Natte As van Fryslân

Freek Nijland

Roofvogels kunnen rekenen op een warme belangstelling van vogelaars. Veel tellingen hebben echter betrekking op broedvogels, waardoor over de aantalsontwikkeling in de broedtijd veel gegevens voorhanden zijn. Dat is niet het geval met de aantalsontwikkeling buiten de broedtijd. Weliswaar voelen veel vogelaars op hun klompen aan welke soorten de afgelopen tientallen jaren zijn toe- of afgenomen, maar 'harde gegevens' ontbreken grotendeels. In de Noordelijke Natte As van Fryslân zijn door de Wielenwerkgroep bijna twee decennia roofvogeltellingen georganiseerd. Dit artikel laat zien welke soorten er voorkomen en welke toe- of afnemen.

Inleiding

De door Sovon georganiseerde decembertellingen in het kader van het Punt-Transect-Tellingenproject (PTT) zijn vrijwel de enige informatiebron over de aantalsontwikkeling van roofvogels buiten het broedseizoen (Boele *et al.* 1999; Boele *et al.* 2008). Deze gegevens beslaan de periode 1980-2006. Daarnaast worden bij de watervogeltellingen enkele roofvogels zoals Slechtvalk en kiekendieven standaard meegeteld. Vanaf 1997 heeft de Wielenwerkgroep watervogeltellingen georganiseerd in de Noordelijke Natte As van Fryslân. Daarbij werden tevens vanaf 1998 alle roofvogels geteld. In dit artikel worden de resultaten van deze roofvogeltellingen gepresenteerd.

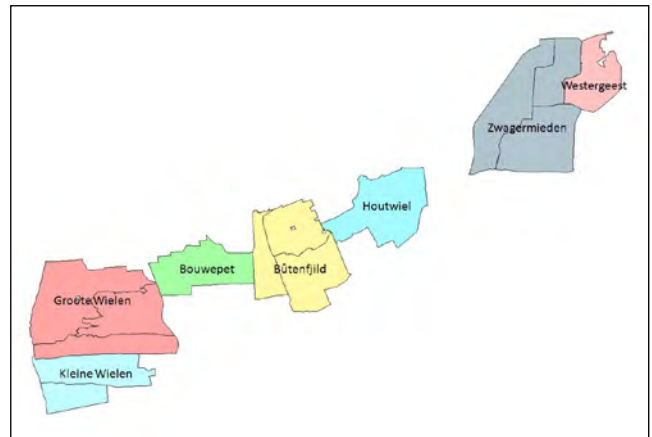
Methode

Telgebieden

De telgebieden liggen in het noordelijk deel van de Natte As van Fryslân (figuur 1) en vormen een landschappelijk lint vanaf Leeuwarden tot Westergeest, richting Lauwersmeer (figuur 2). De telgebieden omvatten een reeks natte natuurreservaten (70%) met aangrenzend overwegend open landbouwgebied (20%), vooral bestaande uit grasland, en resterend bewoond gebied, recreatiegebied en open water (10%). Grotere boscomplexen zijn niet aanwezig. Het

Figuur 1. Natte As van Fryslân en ligging telgebieden.

Figuur 2. Telgebieden van de roofvogeltellingen.

aanwezige bosgebied bestaat uit erfbeplantingen, plukken moerasbos en overige bosschages. Drie grote reservaatcomplexen zijn aanwezig: de Groote Wielen (figuur 3), het Bûtenfjild-complex met Bouwepet en Houtwiel en de Zwagermieden. De bodem bestaat voor het overgrote deel uit zand en veen.

Tellingen

Dit artikel is gebaseerd op tellingen van 1998 tot en met 2015 in de maanden september tot en met april. In eerste instantie betrof het acht telplots: Kleine Wielen (1), Groote Wielen (3), Bouwepet (1), Bûtenfjild (2) en Houtwiel (1) met een totale teloppervlakte van ruim 2.000 hectare. In 2012 werden zes extra telplots toegevoegd: Kleine Wielen (1), Bûtenfjild (1), Zwagermieden (3) en Westergeest (1), waardoor de teloppervlakte naar een kleine 2.900 hectare steeg. De tellingen begonnen in principe op zaterdag om half tien 's ochtends. Er werd alleen van afgeweken als andere verplichtingen of weersomstandigheden roet in het eten gooiden. Dan werd of 's middags geteld of een of twee dagen eerder of later.

De telplots van de Groote Wielen en Bouwepet zijn elke maand geteld. De overige plots zijn geteld in de maanden september, november, januari, maart en april in de jaren dat ze in het project opgenomen waren. Daarnaast zijn sommige tellingen uitgevallen wegens verhindering. Dat betekent dat de gegevensset wat weg heeft van een gatenkaas.

Figuur 3. Telplot Ryptsjerksterpolder, Grootte Wielen, 2 februari 2013 (foto Freek Nijland).

Om toch een bevredigend beeld te krijgen van de aantalsontwikkeling van de soorten, zijn de gegevens geëxtrapoleerd naar de totale teloppervlakte. Hierbij zijn de aantallen in de niet-getelde plots al naar gelang de oppervlakte steeds bijgeschat op basis van de gemiddelde dichtheid in de getelde plots.

Resultaten

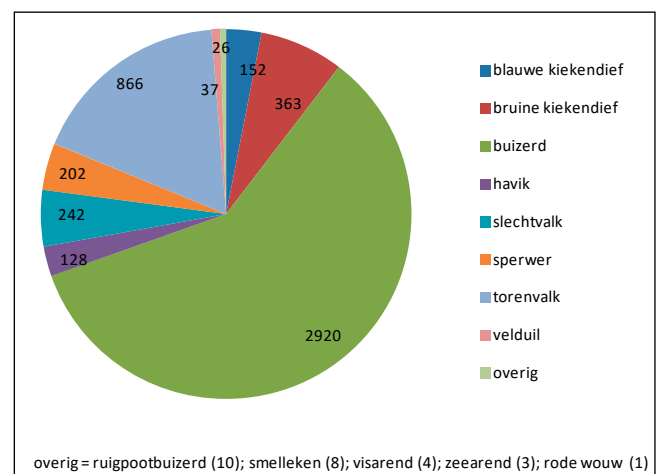
Verdeling van soorten

In achttien jaar werden bijna 5.000 roofvogels geteld, verdeeld over dertien soorten (figuur 4). Verwachte koplopers waren Buizerd met 59% en Torenvalk met 18% van de waarnemingen. Voor de wat oudere tellers waren vooral de aantallen van Havik en Slechtvalk toch wel opmerkelijk. In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw werden beide soorten maar weinig waargenomen. Zeker de Slechtvalk gold in die jaren als een bijzonderheid.

Verdeling over de gebieden

Niet in alle telgebieden worden evenveel vogels gezien. Voor de jaren 2012-2015, waarin ook de Zwagermieden en Westergeest zijn geteld, zijn de aantallen roofvogels in de telgebieden met elkaar vergeleken. Om de verschillen in gebiedsgrootte te compenseren zijn de aantallen teruggerekend naar 500 hectare (figuur 5). Twee telgebieden springen eruit: De Grootte Wielen en de Zwagermieden met gemiddeld respectievelijk tien en acht roofvogels per 500 ha per telling. Daar liggen de grootste landschappelijke afwisseling in de zin van open / besloten, water / land, grasland / moeras / bos.

Twee 'algemene' soorten laten grote verschillen zien in gebiedsvorkomen. Veruit de grootste aantallen Slechtvalken zijn waargenomen bij de Grootte Wielen (gemiddeld 1 per 500 ha telgebied in alle telmaanden). Ze worden aangetrokken door de vele duizenden watervogels die er in de winter pleisteren. Voor de Bruine kiekendief, die vooral in maart en april gezien wordt na zijn terugkeer uit de winterkwartieren, is het Houtwiel met zijn grote moerascomplexen het meest attractief (gemiddeld 3 per 500 ha in de maand april). Voor de overige algemene soorten zijn de verschillen minder groot. De Velduil is alleen waargenomen bij de Grootte Wielen en in de aangrenzende Bouwepet. In de maanden januari t/m maart 2011 verbleven er 7 – 15 Velduilen, waarschijnlijk aangetrokken door de vele aanwezige (Veld)muizen.

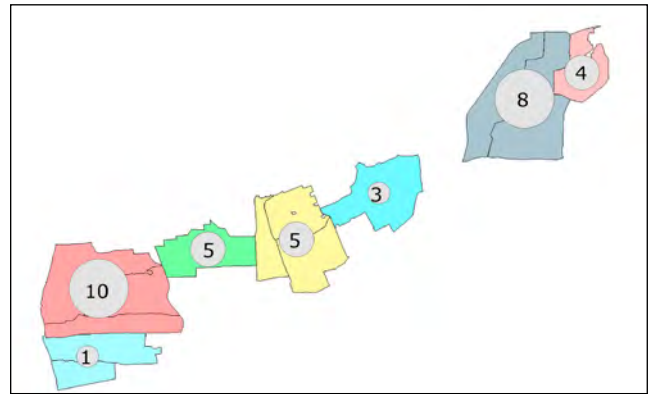
Figuur 4. Totale aantallen getelde roofvogels, verdeeld over de soorten.

Aantalsontwikkeling

De aantalsontwikkeling van de algemene roofvogels is zichtbaar gemaakt aan de hand van de jaarlijkse maxima in de periode 1998-2015 (figuur 6). De trendlijn is bepaald op basis van de geschatte (geëxtrapoleerde) aantallen. Twee soorten zijn in aantal afgenomen. Bij de Bruine kiekendief is de achteruitgang tamelijk sterk. Werden er eind van de vorige eeuw gemiddeld op een telling nog maximaal 20-25 vogels waargenomen, rond 2014 waren dit er nog maar 10-12. De jaarmaxima zijn aangetroffen in de maand april en betreffen naar verwachting grotendeels naar de broedgebieden teruggekeerde vogels. De achteruitgang lijkt in lijn met de gestage afname van de Nederlandse broedpopulatie tussen 1998 en 2014 (broedvogelindexen SOVON-CBS).

De Blauwe kiekendief lijkt ook wat te zijn afgenomen, maar veel minder sterk dan de Bruine kiekendief. Gemiddeld werden er maximaal vijf à zes vogels aangetroffen. Als broedvogel is de soort overigens bijna uit Nederland verdwenen. Ook het landelijke Punt-Transect-Tellingen project (PTT) van Sovon laat een gestage, lichte achteruitgang zien in de periode 1980-2006 (Boele *et al.* 2008). In Fryslân is de achteruitgang wat sterker dan in geheel Nederland, maar de laatste tien jaar zijn de aantallen schommelend stabiel (Kleefstra & Kramer 2016).

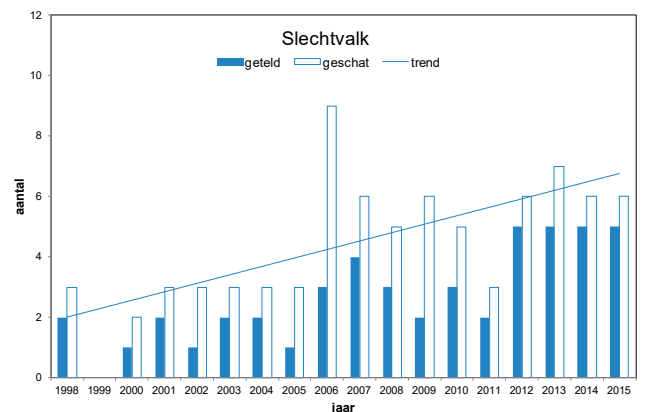
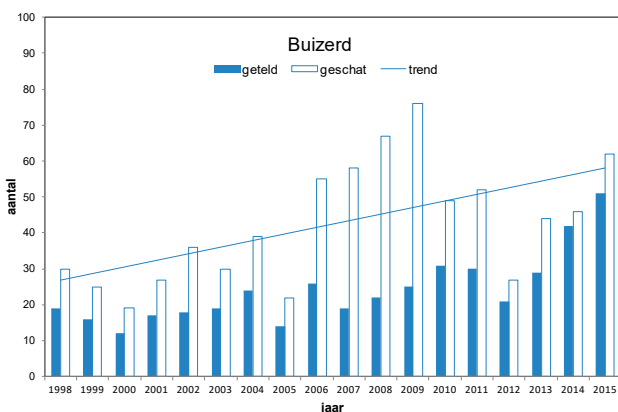
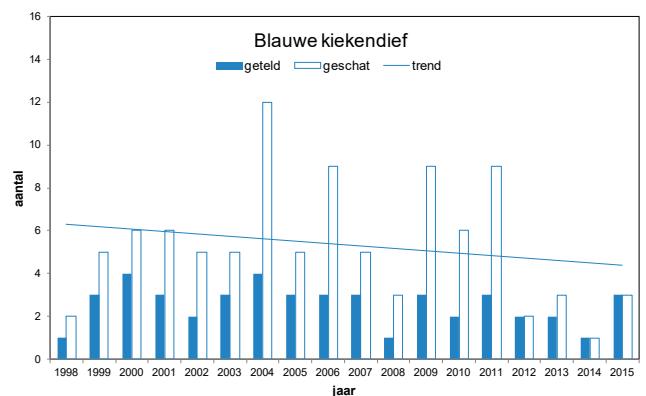
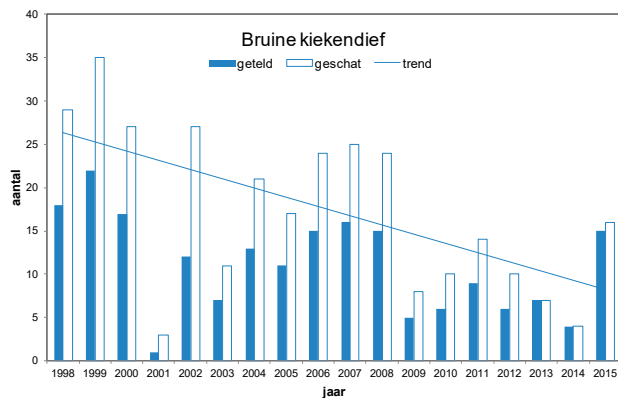
De Buizerd is in de telperiode fors talrijker geworden; de soort steeg in de onderzoeksperiode van maximaal 25-30 naar 50-55 vogels per telling, een verdubbeling. Boele *et al.* (2008) laten ook een

Figuur 5. Gemiddelde aantallen getelde roofvogels per 500 hectare in zeven telgebieden in de periode 2012-2015.

duidelijke toename zien vanaf 1980, maar juist van 1998 tot 2006 weer enige afname. Mogelijk zijn er regionale factoren in het spel om de forse toename in de Noordelijke Natte As van Fryslân te kunnen verklaren. Een belangrijk deel van de toename komt op het conto van de Grote Wielen, met name de Binnemiede en Weeshuispolder, waar aantallen van 15-20 Buizerden per telling de laatste tien jaren geen uitzondering waren.

Het meest spectaculair is de toename van de Slechtvalk van een schaarse soort met gemiddeld maximaal twee vogels per telling tot een tamelijk algemene soort met maximaal zes vogels per telling, een verdrievoudiging. Ook in het PTT-project kent de

Figuur 6. Jaarmaxima en trend van Bruine kiekendief, Blauwe kiekendief, Buizerd en Slechtvalk in de periode 1998-2015.

soort een sterke toename met minimaal 5% per jaar (Boele *et al.* 2008).

Andere algemene soorten als Torenvalk met gemiddeld maximaal 14, Sperwer 5 en Havik 3 vogels per telling zijn vrij stabiel door de jaren heen. In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw werd de Havik slechts af en toe waargenomen. Toen broedde deze standvogel ook nog maar nauwelijks in de regio. Van schaarse soorten als Ruigpootbuizerd, Smelleken, Visarend, Zeearend en Rode wouw zijn de aantallen te klein en van de Velduil is het voorkomen te incidenteel om enige uitspraak te kunnen doen over trends. Het voorkomen van de Ruigpootbuizerd is opmerkelijk. De waarnemingen stammen uit 1998 en uit de periode 2009-2013. In de tien tussenliggende jaren zijn geen vogels gezien.

Kanttekeningen

De bijschattingen voor de telplots die op de teldag niet geteld zijn, doen mogelijk enige afbreuk aan de zeggingskracht van geschetste aantalsontwikkeling. Maar de gegevens van de Grote Wielen en de

Figuur 7. Buizerd, de Keech Lauwersmeer 2 december 2013 (foto Dirk Hiemstra).

Figuur 8. Torenvalk, Anjumer Kolken 30 april 2016 (foto Dirk Hiemstra).

Bouwepet die bij elke telling volledig geteld zijn, geven vrijwel dezelfde uitkomsten: Bruine kiekendief gestage afname, Buizerd en Slechtvalk forse toename. De Blauwe kiekendief blijft er echter stabiel. Bij de auteur bestaat de indruk dat de hier beschreven trends tamelijk representatief zijn voor Fryslân. Het landschappelijk beeld van de telgebieden komt het meest overeen met het Lage Midden van Fryslân en de Noordelijke Wouden.

Dankwoord

De volgende tellers, leden van de Wielenwerkgroep en een aantal vogelwachten worden bedankt voor hun inspanningen: Sjoerdje Kars, Piter de Graaf, Anton Hartwig, Jappie Seinstra, Arend Leijstra, Fokko Winterwerp, Jan de Vries, Yme Joustra, Piet Braam, Thaddy Oosterbaan, Harmke Faber, Jelle Postma, Piet van de Polder, Marnix Oudega, Hidde Luinstra, Ale Glas, Henk Minkes, Lolkje Wijbenga, Sake van der Werff, Sije Schotanus, S. Kingma, van der Werf, Teartse van der Zee, Dick Laning, Annemiek van Stee, Mark Schrale, Sjouke van der Werff. Ik heb vast iemand vergeten, maar ook diegene bedankt! It Fryske Gea en Staatsbosbeheer worden bedankt voor het verlenen van toegang tot hun terreinen.

Literatuur

Boele, A., F. Hustings, K. Koffijberg, C. van Turnhout & C. Plate, 2008. Populatietrends van terrestrische wintervogels in 1980-2006: habitat, trekgedrag en verschillen tussen Hoog- en Laag-Nederland. *Limosa* 81: 50-61.

Kleefstra, R. & J. Kramer, 2016. Watervogels in Fryslân, provinciale nieuwsbrief maandelijkse tellingen ganzen + zwanen, watervogels & slaappleatsen seizoen 2015/2016. Nieuwsbrief nummer 7, maart 2016. Leeuwarden, Sovon & Fryske Feriening foar Fjildbiology.

Freek Nijland
Canterlandseweg 18
9061 CC Gytsjerk
freenijland@kpnmail.nl